

Gerard Marlet

Kassa of kaalslag?

De veerkracht van de culturele sector

Welke gevolgen hebben de bezuinigingen van de afgelopen vijf jaar gehad voor de culturele sector? En hoe ziet de toekomst eruit?

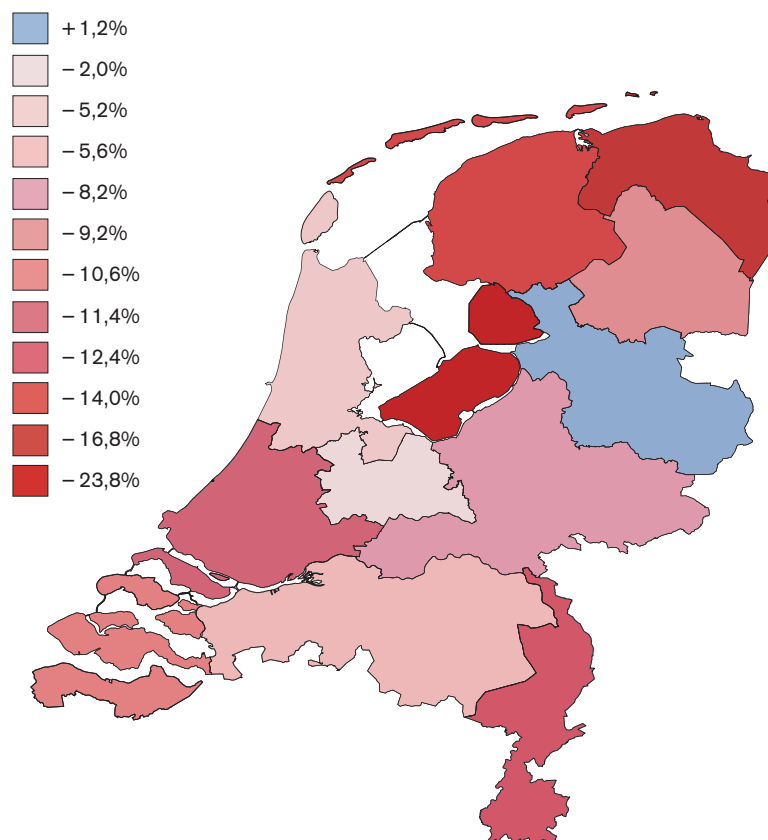
Op maandag 27 juni 2011 hield de cultuursector een Mars der beschaving, van Rotterdam naar het Malieveld in Den Haag. Dat was de dag dat de Tweede Kamer de begroting van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap moest goedkeuren, met daarin een in de ogen van de sector draconische bezuiniging op de subsidies voor kunst en cultuur. Het mocht niet baten: de Tweede Kamer keurde de nieuwe begroting goed. In totaal zou er jaarlijks 200 miljoen euro op kunst en cultuur bezuinigd gaan worden. Tegelijkertijd kondigden veel gemeenten en provincies – die hun inkomsten uit grondexploitaties als gevolg van de malaise op de woningmarkt zagen verdampen – bezuinigingen op hun uitgaven aan kunst en cultuur aan.¹ Er werd culturele kaalslag gevreesd. Bijna vijf jaar later is het tijd om de balans op te maken. Heeft er een culturele kaalslag plaatsgevonden in ons

land? Of heeft de sector zich weten aan te passen, en is het gewoon kassa geweest voor de schatkist?

Worst en best case scenario

In het voorjaar van 2011 heeft onderzoeksbureau Atlas voor gemeenten in opdracht van Kunsten '92 een inschatting gemaakt van de impact van de voorgenomen bezuinigingen van Rijk, provincies en gemeenten (Marlet et al. 2011). De conclusies uit dat onderzoek – waarin vanwege databeschikbaarheid alleen musea en podiumkunsten betrokken waren – waren met name voor de podiumkunsten alarmerend: als de sector er niet in zou slagen om elders extra inkomsten te verwerven, zou het aanbod aan uitvoeringen in de podiumkunsten in ons land als gevolg van de bezuinigingen op (de gezelschappen in) de podiumkunsten met een kwart afnemen. Dat was het *worst case scenario* in het onderzoek. Maar als de sector erin zou slagen meer inkomsten uit mecenaat en sponsoring te verwerven, effectieve prijsdifferentiatie toe te passen en kostenefficiënter te werken, kon het meevallen met de impact van de bezuinigingen. Dat *best case scenario* voorspelde een afname van het aanbod in de podiumkunsten van 'slechts' vijf procent.

Het *worst case scenario* is niet uitgekomen. De podiumkunstensector heeft kennelijk 'met succes' geanticipeerd op het naderende onheil. Tussen aanhalingstekens, omdat de kostenreductie waarschijnlijk samenging met het schrappen van de minst rendabele voorstellingen. Want in het aanboren van alternatieve financieringsbronnen lijkt de sector minder goed geslaagd (Lent 2015), mede door de economische omstandigheden die toen niet gunstig waren. Wellicht is daarom ook het *best case scenario* niet uitgekomen. De gevolgen van de bezuinigingen waren wel degelijk aanzienlijk. Het aantal uitvoeringen in de podiumkunsten is sinds 2011 met bijna tien procent afgenomen. Op het hoogtepunt – in 2007 en 2008 – waren er in Nederland jaarlijks bijna 71.000 professionele uitvoeringen in de podiumkunsten: 4,3 uitvoeringen per duizend inwoners (Berg et al. 2011). Inmiddels zijn dat er net 64.000, ofwel 3,8 per duizend inwoners. Daarmee is het totale aantal terug op het niveau van tien jaar geleden.

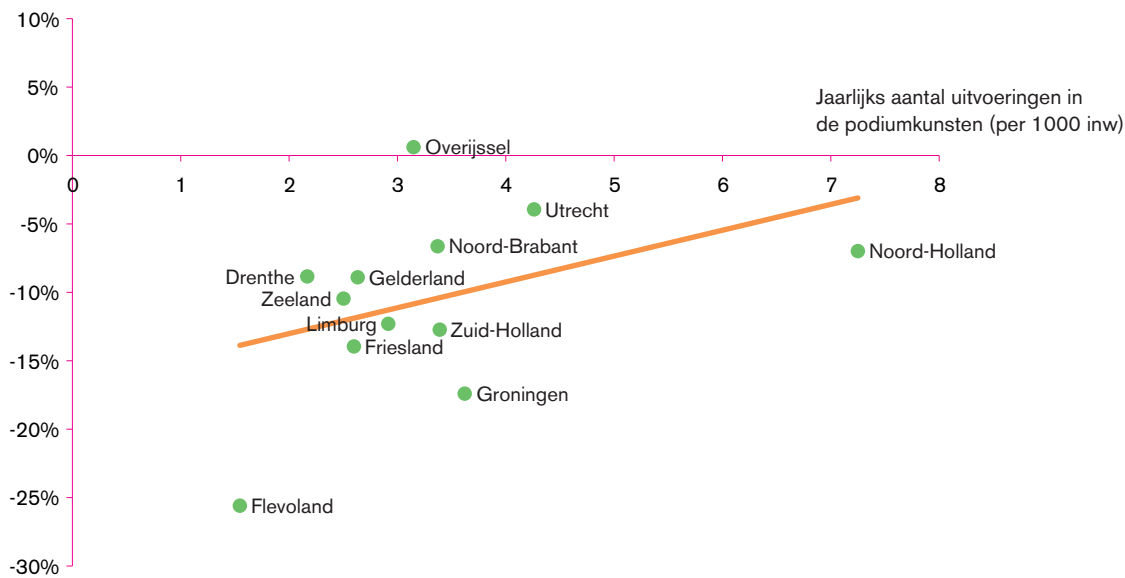

Figuur 1. Percentuele ontwikkeling van het aantal uitvoeringen in de podiumkunsten, 2011-2014

Bron: Atlas voor gemeenten.

Het grote publiek

In kwantitatieve zin geen kaalslag, maar mogelijk wel een inhoudelijke verschraving van het overgebleven aanbod.² Het onderzoek uit 2011 liet zien dat de financieel effectiefste manier om te anticiperen op de bezuinigingen het schrappen van de minst rendabele voorstellingen is: meer inspelen op de wensen van 'het grote publiek'. Hoewel meer onderzoek nodig is, wijzen de recente cijfers in de database van Atlas voor gemeenten erop dat dat inderdaad gebeurt is: de afname van het aantal uitvoeringen in de podiumkunsten komt sinds 2011 vooral op het conto van de kleinere podia, én de klassieke genres. Weliswaar is ook het aantal popconcerten in die periode met drie procent afgenomen, maar dan vooral de kleinere concerten op de kleinere podia. Het aantal popconcerten op de grotere podia nam sinds 2011 met slechts 1 procent af. →

Figuur 2. Percentuele ontwikkeling van het aantal uitvoeringen in de podiumkunsten ten opzichte van het jaarlijks aantal uitvoeringen, 2011-2014

Bron: Atlas voor gemeenten.

Ook hier lijkt dus sprake van verschraling; poppodia programmeren vooral veilig, waardoor onbekende, beginnende bands minder kans krijgen (Dalen 2014).

Landelijk was er dus geen sprake van kaalslag, maar regionaal wel. Figuur 1 laat zien dat het aantal uitvoeringen in de podiumkunsten in de provincie Flevoland tussen 2011 en 2014 met maar liefst 23,8 procent is afgenomen. Daar is het *worst case scenario* – een kwart eraf – wel uitgekomen. En ook de provincies Groningen (-16,8 procent), Friesland (-14 procent), Limburg (-12,4 procent), Zuid-Holland (-11,4 procent) en Zeeland (-10,6 procent) – regio's waar het aanbod toch al niet zo groot was – verloren een relatief flink deel van hun aanbod aan uitvoeringen in de podiumkunsten. De culturele kaalslag vond dus vooral plaats op plekken waar dat aanbod al beperkt was. De provincie Flevoland biedt haar inwoners op dit moment jaarlijks bijvoorbeeld nog maar 1,5 uitvoering per duizend inwoners (was ruim 2 in 2011), tegenover 7,3 uitvoeringen per duizend inwoners in de provincie Noord-Holland.

Figuur 2 laat zien dat er een duidelijke correlatie bestaat tussen omvang en ontwikkeling van het aanbod. De 'winnaars' verliezen het

minst. De verschillen worden dus groter, er is sprake van regionale culturele divergentie. Regio's met een groot en gevarieerd aanbod, zoals Noord-Holland en Utrecht, hebben de schade beperkt weten te houden, terwijl regio's met een beperkt aanbod het meeste verloren. De provincie Overijssel is de uitzondering op deze regel: een benedengemiddeld aanbod³, maar wel de enige regio die dat ondanks de Rijksbezuinigingen sinds 2011 nog enigszins heeft weten te vergroten.

Kosten-batenanalyses

De slachtoffers van de bezuinigingen op kunst en cultuur zijn regio's die te maken hebben, of krijgen, met bevolkingskrimp. Ze hebben relatief weinig aantrekkingskracht, die door de verschraling van het culturele aanbod verder onder druk zal komen staan. Het aanbod aan kunst en cultuur is na de ligging in het land en de beschikbaarheid van werk namelijk de belangrijkste verklarende factor voor de verschillen in aantrekkingskracht tussen steden en regio's (Marlet 2009). En het is bovendien een van de weinige factoren die met lokaal en regionaal beleid te beïnvloeden is en waarmee een bestuurder de aantrekkingskracht van zijn stad

of regio kan vergroten. Die investeringen leveren een stad of regio over het algemeen bovendien meer op dan ze kosten, blijkt uit kosten-batenanalyses van het cultuurbeleid in steden en regio's. Bijvoorbeeld in Groningen, waar de investeringen zich niet alleen meer dan terugbetaalden, maar bovendien bleek dat kunst en cultuur naast de aanwezigheid van de universiteit de tweede grote pijler is waarop de aantrekkingskracht en de economische vitaliteit van de stad rusten (Marlet et al. 2012).

Desondanks zijn het juist de regio's die kampen met krimp, vergrijzing en leegstand waar een culturele kaalslag heeft plaatsgevonden. Niet verwonderlijk, want veel gezelschappen uit de Randstad zijn als gevolg van de rijksbezuinigingen gaan besparen op de kosten van reizen naar en optreden in de provincie. En regio's die krimpen hebben doorgaans ook minder financiële armslag om dat verlies te compenseren. Het gevaar bestaat dat zij steeds minder aantrekkelijk en armer worden, met alle gevolgen – leegstand en verloedering – van dien.

Nieuwe gemeentekaart

Een nieuwe mars op Den Haag dan maar? Een echt Lange Mars, helemaal vanuit de periferie van het land? Moet de sector zich beter gaan organiseren en eensgezinder worden, om een krachtige lobby in Den Haag te kunnen voeren, zoals Robbert Dijkgraaf voorstelt (Dijkgraaf 2015)? Moet – nu het economisch beter gaat – de hand weer worden opgehouden in Den Haag? De sector – of in ieder geval een deel ervan – heeft de laatste jaren aangetoond veerkrachtig te zijn, en creatief te kunnen anticiperen op de nieuwe omstandigheden. Mede daardoor is het *worst case scenario* niet uitgekomen. Bovendien is *rent seeking* niet meer van deze tijd, en tegen de trend van verdere decentralisatie van overheidstaken in. Ook de kunsten ontkomen daar uiteindelijk niet aan. Er zal altijd wel een rol voor het Rijk blijven, als het gaat om zaken van puur nationaal belang, en wellicht ook voor het stimuleren van achterstandsregio's die het tij niet op eigen kracht kunnen keren. Maar ook de financiering van kunst en cultuur zal steeds meer een taak van lokale en regionale overheden en private partijen gaan worden.

Het belastinggebied en de huidige schaal van gemeenten is daarvoor nu echter veel te klein. Het profijtgebied van het culturele aanbod in een stad is veel groter dan de bestuurlijke grenzen ervan. Omdat niet iedereen die ervan profiteert meebetaalt, is er op lokaal niveau niet genoeg geld voor kunst en cultuur, en wordt er te weinig – in ieder geval minder dan mogelijk zou zijn – geïnvesteerd. Een decentrale financiering van kunst en cultuur vraagt om een andere schaal, om regio's die het profijtgebied van investeringen in kunst en cultuur zo goed mogelijk omvatten. Die regio's moeten aansluiten bij de feitelijke culturele belevingswereld van mensen. Recent is een nieuwe gemeentekaart van Nederland gepubliceerd, waarin Nederland is ingedeeld in 57 stadsregio's. Die indeling is gebaseerd op het feitelijke gedrag van mensen op de arbeidsmarkt en het gebruik van voorzieningen voor zorg, onderwijs én cultuur (Marlet et al. 2014). Een dergelijke aanpak zou – net zoals inmiddels is gebeurd met de zogenoemde arbeidsmarktregio's – ook kunnen leiden tot nieuwe cultuurregio's, waarbinnen het toekomstige cultuurbeleid zou kunnen worden vormgegeven. Want alleen als het lokale belastinggebied wordt verruimd, en de schaal van gemeenten fors vergroot, zal de culturele kaalslag ook in de regio's tot het verleden kunnen gaan behoren. ●

Literatuur

- Berg, N. van den (et al.) (2011) *Podiumpeiler*. Nijmegen: VOC Uitgevers.
- Dalen, Th. van (2014) *Poppodia als springplank: uitkomsten verkenning*. Amsterdam: VNPF.
- Dijkgraaf, R. (2015) 'Kunst: het beste middel tegen blikvernuwing'. In: *NRC Handelsblad*, 29 augustus.
- Lent, D. van (2015) 'Een sponsor heb je zomaar niet'. In: *NRC Handelsblad*, 1 oktober.
- Marlet, G. (2009) *De aantrekkelijke stad: moderne locatietheorieën en de aantrekkingskracht van Nederlandse steden*. Nijmegen: VOC Uitgevers.
- Marlet, G., R. Ponds en J. Poort (2011) *Kassa of kaalslag? De waarde van cultuur en de impact van de bezuinigingen*. Utrecht: Atlas voor gemeenten.
- Marlet, G., R. Ponds en C. van Woerkens (2012) *De waarde van cultuurstad Groningen*. Utrecht: Atlas voor gemeenten. (www.atlasvoorgemeenten.nl/publicaties/2012)
- Marlet, G. en C. van Woerkens (2014) *De nieuwe gemeentekaart van Nederland*. Nijmegen: VOC Uitgevers.
- Vinkenburg, B. (2015) 'De cultuuromslag in cijfers'. In: *Boekman*, jrg. 27, nr. 103, 5-9.

Noten

- 1 Inmiddels blijkt dat de totale overheidsuitgaven aan kunst en cultuur met 370 miljoen euro per jaar zijn afgenomen (Vinkenburg 2015).
- 2 Dit artikel beperkt zich tot de impact van de bezuinigingen op de podiumkunsten. De tweede editie van de Cultuurindex Nederland laat zien dat ook in andere sectoren het aanbod de laatste jaren is afgenomen. Daarvan is de regionale spreiding echter nog niet bekend. De Boekmanstichting streeft er samen met onderzoeksbureau Atlas voor gemeenten naar om in 2016 een regionale cultuurindex te presenteren.
- 3 De inwoners van Overijssel zijn van alle Nederlandse provincies ook het minst tevreden over het cultuur aanbod in hun provincie, zo is te lezen in de bijdrage van Hendrik Beerda in deze *Boekman*.